

gevangenen hadden niet een onbeschrijfelijk zware en uitputtende voettocht behoeven mee te maken. Niettemin bleek toch bij aankomst in Buchenwald dat in één trein uit Auschwitz die vierduizend gevangenen vervoerde, driehonderd waren overleden en in een tweede met vierduizendachthonderd gevangenen achthonderd. In de trein evenwel die met ca. vierduizend gevangenen van Gleiwitz naar *Dora* reed en die de omweg maakte via Mauthausen, waren er op zijn minst dertienhonderd doden. Er zijn verklaringen van vervoerde gevangenen waarin van naar verhouding nog grotere aantallen doden wordt gerept, maar wij zijn van de juistheid van die verklaringen niet overtuigd. Een feit is dat vooral de uit Gleiwitz, Loslau en Gross-Rosen binnenkomende transporten de gevangenen in de kampen van aankomst confronteerden met tonelen die zelfs de meest geharden onder hen deden huiveren.

★

‘Op een bitterkoude dag in februari, met echt Buchenwaldse mist’, aldus de socialistische journalist L. J. van Looi, die in april ’43 als uitvloeisel van het *Englandspiel* was gearresteerd,

‘arriveerde aan het station van het kamp een trein met Auschwitz-gevangenen. Het eerste wat wij ervan hoorden was het bevel door de luidsprekers van het kamp: ‘Alle beschikbare verplegers en het kampcommando met brancards en wagens naar de poort!’ Een uur daarna drong de werkelijke situatie tot ons door: de wagens bevatten meer stervenden en lijken dan levenden. Van honger, dorst, kou, uitputting en ellende was een groot deel van de mensen omgekomen.

De werkelijkheid was echter nog erger, veel erger dan wij, toch wel geharde concentratiekamp-mensen, konden geloven. Zo erg, dat de kampcommandant de appèlplaats en de kampstraten, die naar het desinfectiegebouw leidden, liet afsluiten, opdat wij de beestachtige gruwelijkheid die uit de wagens strompelde, niet zouden zien. Wij zagen het natuurlijk toch.

Drie dagen lang ruimden de verplegers en een aantal vrijwilligers lijken uit de wagens. In ijltempo werden de bevroren lichamen, die in de wagens op een hoop waren neergekwakt en tot een verward kluwen van grotesk aan elkaar gevroren ledematen geworden waren, op wagens geladen en naar het crematorium vervoerd. De gruwelijke vlam uit de schoorsteen van de verbrandingsoven verlichtte weer wekenlang het avondappèl als een teken, dat alle vuren onder hoge druk brandden. Een afgrijselijke lijkenstank drong door het kamp.

Dagenlang strompelde en kroop een afzichtelijke, in lompen gehulde, vuilstinkende, spookachtige stoet van in letterlijke zin tot op het gebeente vermagerde